

УДК 316.66

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12\(30\)-424-443](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12(30)-424-443)

Кривоногова Оксана Валеріївна кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти, КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», <https://orcid.org/0000-0001-7584-2251>

Мірошниченко Вадим Васильович голова ГО «Українські Батьки», керівник проєктів і програм БФ «Паралельні світи», здобувач ступеня кандидата географічних наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, <https://orcid.org/0000-0002-1223-0060>

Орленко Ірина Миколаївна доктор філософії (PhD) у галузі філософії, завідувачка, Одеський обласний ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти, старший викладач кафедри психології, соціальної роботи та інклюзивної освіти, КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», <https://orcid.org/0000-0002-6322-0217>

Чайка Маргарита Сергіївна аспірант, НПУ імені М.П. Драгоманова, старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Інститут людини КУБГ імені Б. Грінченка, <https://orcid.org/0000-0002-6915-0272>

ЗАЛУЧЕНІСТЬ ЧОЛОВІКІВ-БАТЬКІВ ДО ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню впливу появи дитини з особливими освітніми потребами на функціонування родини та технологіям найбільш ефективної допомоги дитині й родині, а також залученості чоловіків-батьків до виховання та розвитку дитини з психофізичними порушеннями розвитку.

В даній статті представлено батьківський рух, а саме чоловіків-батьків, безумовні та незаперечні не тільки для посилення впливу на розв'язання питань з реалізації прав дітей з інвалідністю, але й для впливу на інших чоловіків-батьків таких дітей. Успіх цього впливу стане очевидним тоді, коли в батьківському русі будуть представлені думки та інтереси як жінок, так і чоловіків.

Визначено, що чоловіки-батьки є найбільш вразливою категорією у родинях, в яких народилася дитина з психофізичними порушеннями розвитку.

Розкрито сутність проєкту «Свідоме татківство», на меті якого є виявлення батьків-активістів на Півдні та Сході України та створення платформи для комунікації й обміну досвідом чоловіків-батьків-активістів. Авторами зазначено, що більшість чоловіків-батьків здатні допомагати і допомагають, маючи відповідні ресурси, іншим чоловікам-батькам і родинам, які виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку.

Констатовано, що більшість чоловіків-батьків або зовсім не залучені до розв'язання питань виховання та розвитку дитини або залучаються рідко. Проте, рівень бажання і зацікавленості чоловіків-батьків щодо залученості до такої діяльності перевищує реальний рівень залучення. Що свідчить про наявність у чоловіків-батьків потреби у спілкуванні з дитиною, прийнятті рішень щодо виховання, навчання, реабілітації власної дитини, надання допомоги іншим та підвищення рівня власної компетентності. Доведено, що чоловіки-батьки зацікавлені у збільшенні власної участі, прийнятті рішень та проведення більшої кількості часу з власною дитиною з порушеннями психофізичного розвитку та наданні допомоги іншим родинам.

Стаття спрямована надати результати дослідження фахівцям, які надають послуги дітям з порушеннями психофізичного розвитку та їхнім родинам, та батькам, які опікуються питаннями адвокації та лобіюють інтереси родин, які виховують дітей раннього віку з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: дитина з особливими потребами, раннє втручання, чоловіки-батьки-активісти, батьківський рух, партисипаторний підхід.

Kryvonogova Oksana Valeriivna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Psychology, Social Sciences work and inclusive education, KZVO "Odesa Academy of Continuous Education of the Odesa Regional Council", <https://orcid.org/0000-0001-7584-2251>

Miroshnychenko Vadim Vasyliovych Head of the NGO "Ukrainian Parents", head of projects and programs of BF "Parallelni Sveti" degree holder of geogr. of science, Kharkiv National University named after V. N. Karazin, <https://orcid.org/0000-0002-1223-0060>

Orlenko Iryna Mykolayivna Doctor of philosophy (PhD) in the field of philosophy, head Odesa Regional Resource Center support for inclusive education, senior teacher of the Department of Psychology, social work and inclusive education, KZVO "Odesa Academy of Continuous Education of the Odesa Regional Council", <https://orcid.org/0000-0002-6322-0217>

Chayka Margarita Serhiivna Graduate student of M.P. NPU Drahomanova, senior teacher of the department special and inclusive education, B. Grinchenko Institute of Humanity of KUBH, <https://orcid.org/0000-0002-6915-0272>

INVOLVEMENT OF MALE PARENTS TO EDUCATION AND DEVELOPMENT OF THE CHILD WITH DISORDERS OF PSYCHO-PHYSICAL DEVELOPMENT

Abstract. The article is devoted to the study of the impact of the appearance of a child with special educational needs on the functioning of the family and the technologies of the most effective assistance to the child and family, as well as the involvement of male parents in the upbringing and development of a child with psychophysical developmental disorders.

This article presents the parental movement, namely male fathers, unconditional and indisputable not only to strengthen the influence on the resolution of issues related to the realization of the rights of children with disabilities, but also to influence other male parents of such children. The success of this influence will be evident when the opinions and interests of both women and men are represented in the parenting movement.

It was determined that male parents are the most vulnerable category in families in which a child with psychophysical developmental disorders was born. The essence of the "Conscious Fatherhood" project was revealed, the purpose of which is to identify activist fathers in the South and East of Ukraine and create a platform for communication and sharing the experiences of male activist parents. The authors indicate that the majority of male parents are able to help and, with appropriate resources, help other male parents and families raising a child with psychophysical developmental disorders.

It was established that the majority of male parents are either not involved at all in solving the issues of raising and developing a child or are rarely involved. However, the level of desire and interest of male parents to be involved in such activities exceeds the actual level of involvement. This shows that male parents have a need to communicate with their child, make decisions about upbringing, education, rehabilitation of their own child, help others and increase their own competence level. It has been proven that male parents are interested in increasing their own participation, decision-making and spending more time with their own child with psychophysical development disorders and providing assistance to other families.

Keywords: child with special needs, early intervention, male-father-activists, parenting movement, participatory approach.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні активно розвивається батьківський рух, який опікується родинами дітей, що мають порушення психофізичного розвитку або інвалідність. Цей рух реалізовує та захищає їхні права, в тому числі і через сприяння і підтримки іноземними донорськими організаціями, - велика кількість батьківських громадських організацій (ГО),

ініціативних груп батьків і окремих активістів. Однак, більшість активних учасників цих організацій – жінки. Наприклад, щорічну Конференцію Всеукраїнського форуму «Батьки за раннє втручання» (05-07 червня 2019 року, м. Київ) відвідало тільки троє чоловіків-батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку з 60 учасників; а Стратегічну сесію цього Всеукраїнського форуму, до складу якого входять 100 батьківських громадських організацій з усієї України, лише один.

Розвиток дитини, як і родини в цілому, мають більше шансів на успіх, коли в родині є як мати, так і батько. Виходячи з цього, актуальність і реальність потреби, що існує в насущності формування та активізації батьківського руху, а саме чоловіків-батьків, безумовні та незаперечні не тільки для посилення впливу на розв'язання питань з реалізації прав дітей з інвалідністю, але й для впливу на інших чоловіків-батьків таких дітей. Успіх цього впливу стане очевидним тоді, коли в батьківському русі будуть представлені думки та інтереси як жінок, так і чоловіків.

І якщо жінки (мами) більш відкриті, частіше діляться власною думкою та досвідом, то думки чоловіків (батьків) ми не знаємо. Наприклад, у 2017 році в дослідницькому проєкті в Харківській та Дніпровській областях аналіз проблеми, що існує в наданні послуг для родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами (ООП) за підтримки Представництва Дитячого Фонду ООН (UNICEF) показав, що серед усіх респондентів було тільки дев'ять відсотків чоловіків. Для адвокації змін ситуації родин, що виховують дітей з інвалідністю або порушеннями психофізичного розвитку в українському суспільстві не прийнятно та не ефективно коли лунає тільки жіночий голос. Почути, а далі й донести голос батьків до зацікавлених організацій покликаний проєкт «Відповідальне татівство», звіт про проведення дослідження на базі якого і буде розглядатися далі.

Поява малюка це важлива подія в житті кожної родини, яка кардинально змінює життєвий уклад, доторкаючись до усіх життєвих сфер. Коли дитина здорова і її розвиток є гармонічним, батьки, як правило, можуть впоратися з новими завданнями спираючись один на одного, найближче оточення, систему медичного супроводу, що нині існує. Зовсім інший досвід отримує родина в якій з'являється дитина з порушеннями психофізичного розвитку або ризиками їх виникнення. В такому випадку у дитини є особливі додаткові потреби. Для розвитку у такої дитини здатності вирішувати різноманітні завдання у сфері комунікації, пересування, здобуття знань тощо їй необхідна допомога та підтримка, яка виходить далеко за кордони суто медичного супроводу.

Коли батьки дізнаються про порушення розвитку або ризику виникнення таких порушень своєї дитини вони переживають справжню кризу, дуже сильний стрес. Власні тяжкі переживання часто стають викликом, що

перешкоджає формуванню безпечної прихильності до дитини та їхні сім'ї потребують додаткових зусиль та додаткового часу, щоб їхнє життя та життя їхнього малюка стало максимально схожим на життя однолітків з нормотиповим психофізичним розвитком. Саме тому останнім часом так багато уваги приділяється дослідженням про те, як впливає поява дитини з особливими освітніми потребами на функціонування родини та технологіям найбільш ефективної допомоги дитині й родині в такій непростій ситуації.

Мета статті – теоретично та емпірично дослідити потреби родин, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку та залученість чоловіків-батьків до їхнього виховання та розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сім'я для дитини з порушеннями психофізичного розвитку — перше середовище, яке формує її спосіб життя. Батьківська взаємодія є необхідною умовою для всебічного розвитку дитини, особливо дитини, яка має особливі потреби. Але ситуація батьківства особливої дитини часто призводить до вигорання. Вчені Matilda Sorkkila та Kaisa Aunola розглядали фактори ризику батьківського вигорання серед фінських батьків, які виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку та дослідили ключові змінні сімейного фону, що сприяють вигоранню батьків [1].

Результати дослідження Emma Hagqvist, Katja Gillander Gådin та Mikael Nordenmark показують, що у країнах з високим рівнем гендерного рівенства у трудовому житті та підтримкою зайнятості жінок зв'язок між сімейним благополуччям та працею був негативним та сильнішим, ніж у країнах із відносно низьким рівнем гендерного рівенства у трудовому житті та підтримкою традиційних гендерних відносин. Вчені зробили акцент на політиці, що урівнює як ринок праці, так і роботу, виконувану вдома [2].

Здатність дитини брати участь в емоційному житті родини та здатність будувати надійні довгострокові взаємини з дорослими, що про неї дбають, безпосередньо впливає на хід та якість її сенсомоторного та психоемоційного розвитку, а також на процес соціалізації дитини в майбутньому [3].

Медико-психологічні дослідження показали, що розвиток моторики, мовлення та інтелекту дитини знаходяться у прямій залежності від якості турботи та догляду за немовлям (D.N. Stern, 2009). Якість догляду, при цьому, визначається не тільки якістю матеріального забезпечення (одяг, харчування, житло тощо), але і якістю взаємин, чуйності батьків до бажань дитини, і що не менш важливо, якістю взаємин самого подружжя [4].

На жаль, в Україні погрожуюча статистика розлучень. Особливо це стосується сімей, де з'являються діти з порушеннями психофізичного розвитку. Допомогти батькам у вихованні, прийнятті своїх дітей та їхніх особливостей, надати гарний старт у житті такій дитині – саме на це було

спрямовано проєкт. У фокусі – чоловіки-батьки, саме вони найбільш вразливі, проте про їхні потреби ніхто не говорить і не запитує. До груп взаємопідтримки чоловіки найчастіше делегують жінок, від громадської діяльності та адвокації власних прав та потреб чоловіки найчастіше ухиляються.

Однією з національних Цілей Сталого Розвитку України до 2030 року є ціль 10.2 «До 2030 року підтримати законодавчим шляхом та заохочувати активну участь усіх людей в соціальному, економічному та політичному житті незалежно від їхнього віку, гендеру, інвалідності, раси, етнічної приналежності, походження, віросповідання, економічного або будь-якого іншого статусу». Однак, проблема відсутності чоловіків-активістів громадського сектору батьківських організацій, що дбають про родини дітей з порушеннями психофізичного розвитку, опікуються реалізацією їхніх прав, вкрай мало. І даний проєкт покликаний привернути увагу до цієї проблеми [5, 6].

На меті даного проєкту є виявлення батьків-активістів на Півдні та Сході України; створити платформу для комунікації та обміну досвідом чоловіків-батьків-активістів, що має назву «Father'sHUB». На меті цього хабу – почути чоловіків-батьків, надати їм слово, активувати та заохотити до спільної діяльності в громадському секторі з висвітлення питань нагальних для розвитку та соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Ми вважаємо, що даний проєкт істотно посилить голос батьків та суспільства у сфері захисту прав родини та дитини та стане прикладом для розповсюдження всією територією України. Дослідження є корисним для представників влади в секторах здоров'я збереження, освіти та соціального захисту та допоможе реформувати систему, що існує, відповідно до останніх наукових звершень, міжнародного досвіду, та досвіду, що було накопичено в Україні. Це дослідження покликано допомогти фахівцям, які надають послуги дітям з порушеннями психофізичного розвитку та їхнім родинам, та батькам, які опікуються питаннями адвокації та лобіюють інтереси родин, які виховують дітей раннього віку з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Опитування чоловіків-батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку надано в рамках комплексного дослідження, що спрямоване на вивчення потреб родин, що виховують дітей з особливими освітніми потребами в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Полтавській та Харківській областях, а також у місті Київ [7,8]. Загальною метою дослідження виступає: виявлення зацікавленості чоловіками-батьками різнобічними питаннями з розвитку, реабілітації та виховання власної дитини з порушеннями психофізичного розвитку; залученості чоловіків-батьків до рутинних щоденних справ з власною дитиною; залученість і бажання чоловіків-батьків підвищувати свою обізнаність, отримувати практичний досвід від інших і ділитися власним

досвідом батьківства; бажання чоловіків-батьків усебічно допомагати та отримувати допомогу різних видів у спільнотах для батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Дослідження передбачає подальшу розробку і впровадження різноманітних заходів для заохочення чоловіків-батьків до активності щодо питань розвитку і виховання власної дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Впровадження заходів у майбутньому сприятиме трансформації системи надання послуг, що існує, та впливу на формування державної соціальної політики, покращення якості та доступності послуг, покращення якості життя дітей з порушеннями психофізичного розвитку та їхніх родин. Завданнями дослідження виступають:

- 1) дослідження кількості часу, який чоловіки-батьки проводять зі своєю дитиною;
- 2) дослідити хто в родині приймає рішення щодо розвитку, виховання, отримання реабілітаційних послуг дитини;
- 3) вивчити обізнаність і рівень задоволеності чоловіками-батьками отримуваними родиною послугами;
- 4) виявити бажання чоловіків-батьків отримувати послуги щодо розвитку, реабілітації, виховання тощо дитини;
- 5) виявити зацікавленість чоловіками-батьками у вивченні власного досвіду інших чоловіків-батьків, які виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку;
- 6) визначити готовність чоловіків-батьків ділитися власним досвідом щодо виховання та розвитку дитини;
- 7) визначити готовність чоловіків-батьків надавати допомогу різного виду родинам, що виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку;
- 8) виявити потреби чоловіків-батьків у отриманні допомоги різних видів від інших.

У опитуванні взяли участь 71 чоловіків-батьків дітей, які мають порушення психофізичного розвитку, що проживають в столиці, обласних центрах, невеликих містах та в об'єднаних територіальних громадах визначених областей.

Дане комплексне дослідження має довідковий характер та засноване на партисипаторному підході. З метою підвищення надійності та обґрунтованості інтерпретацій отриманої інформації були використані різноманітні методи збору та аналізу даних (мал. 1), а саме:

- анкетування чоловіків-батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку;
- глибинні структуровані інтерв'ю з батьками;
- фокус-групові дискусії з батьками;

– експертні структуровані інтерв'ю з представниками профільних міських та обласних департаментів.

Компоненти комплексного дослідження

Мал. 1

Дане дослідження було партисипаторним (participatory research), воно зберігало свою наукову об'єктивність, базувалося на активному залученні батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Консультантами у даному випадку виступили батьки, які отримали базовий тренінг та консультативну підтримку дослідників, у відношенні методів та основних принципів проведення дослідження [9]. Батьки-консультанти, своєю чергою, ділилися ресурсами, знаннями та експертизою, що заснована на особистому досвіді при:

- формулюванні запиту на дослідження;
- обговоренні інструментів дослідження;
- опрацюванні стратегії набору учасників дослідження;
- обговоренні та інтерпретації даних, отриманих в процесі дослідження.

Анкетування чоловіків-батьків включає наступні завдання кількісного опитування чоловіків-батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку:

- вивчення соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик родин;
- вивчення доступності та знань щодо послуг, які представляються;
- оцінка рівня задоволеності чоловіків-батьків послугами, що вони отримують та різними аспектами цих послуг;
- оцінка частоти та інтенсивності повсякденних турбот, що пов'язані з вихованням дитини з порушеннями психофізичного розвитку;
- оцінка рівня депресії серед батьків;
- виявлення факторів, що впливають на психічний стан батьків;
- стимулювання до громадської активності.

Глибинні структуровані інтерв'ю та фокус-групові дискусії ставлять перед собою наступні завдання:

- вивчення досвіду батьків за років життя дитини з порушеннями психофізичного розвитку;
- вивчення впливу народження дитини з порушеннями психофізичного розвитку на якість життя батьків та родини;
- аналіз та виявлення основних труднощів щодо отримання необхідних послуг;
- вивчення досвіду внутрішньо сімейних взаємин;
- вивчення потреб батьків щодо різних аспектів послуг, що надаються.

Результати емпіричного дослідження та їх обговорення. У даному дослідженні використовувалися спеціально розроблені анкети, які включали питання щодо демографічних даних, стану здоров'я дитини та досвіду отримання послуг, а також, були проведені фокус-групи та глибинні інтерв'ю [10].

У дослідженні взяли участь 71 учасник. Досліджувану групу склали чоловіки-батьки дітей, які мають порушення психофізичного розвитку або ризик їх виникнення. Дослідження проводилося і було повністю завершене до початку повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України. Досліджувані не були учасниками програм з раннього втручання, адже на момент дослідження їхні діти або вже вийшли з віку отримуваної послуги, тобто були старші за чотири роки, або їхні батьки не знали про послуги з раннього втручання в їхньому регіоні і не отримували їх через необізнаність.

Респонденти добиралися за сприяння партнерських громадських організацій, а також за допомогою методу «сніжного кому». До участі були запрошені батьки, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку різних нозологій та різних вікових категорій.

У анкетуванні взяли участь чоловіки-батьки, що виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку, у шести областях України: Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Полтавській, Харківській та у місті Києві. Анкетування тривало з жовтня 2020 року по березень 2022 року. Середній вік чоловіків-батьків, які взяли участь в анкетуванні – 38,5 років. У 72% чоловіків-батьків мають вищу освіту. Середній вік дітей, батьки яких взяли участь у дослідженні становить 7,5 років.

Результати опитування показали, що більшість дітей, 48% від загальної кількості опитуваних сімей, є єдиною дитиною в родині та не мають сиблінгів. 40% дітей з порушеннями психофізичного розвитку є другою дитиною в родині, що також складає значну кількість від усієї групи респондентів. Першою дитиною в родині є тільки 8% респондентів і найменший показник у 4% складає група дітей, які є першою дитиною в родині. Результати наочно представлені на схемі (Мал 2).

Дитина з порушеннями психофізичного розвитку в родині

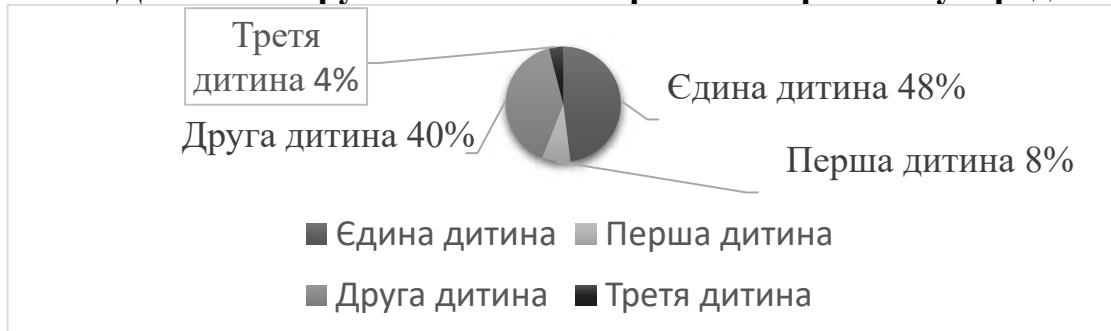

Рис.2

Щодо нозологій порушень психофізичного розвитку серед дітей, чоловіки-батьки яких взяли участь у дослідженні: найбільшу групу займають генетичні синдроми, які складають цілих 38%; далі між собою конкурують і набирають по 21% група дітей які мають розлади аутистичного спектра (РАС) та група дітей, які мають таке порушення центральної нервової системи (ЦНС) як дитячий церебральний параліч (ДЦП). Наступну групу у 8% складають діти, які мають нестійкі порушення інтелектуального розвитку. Найменші показники у 4% між собою ділять порушення зорової функції, порушення мовлення та інші порушення з боку ЦНС. Наочно результати представлені на схемі (Мал 3).

Нозології в досліджуваній групі

Рис.3

Хід проєкту. Упродовж дослідження було проведено семінари-тренінги для батьків та батьківських об'єднань в п'яти містах України. Результати представлені в таблиці (мал.4).

Кількість учасників за містами

Місто	Дніпро	Краматорськ	Полтава	Сєвєродонецьк	Рубіжне
Кількість	14	20	10	13	14

Мал.4

Для взаємодії з респондентами було створено п'ять груп взаємопідтримки батьків у визначених в таблиці містах. Були налагоджені та укріплені «горизонтальні» зв'язки між регіональними платформами Всеукраїнського форуму «батьки за Раннє Втручання». Учасники Харківської регіональної платформи Форуму ГО «Українські Батьки» та БО «Паралельні світи» провели означені заходи у партнерстві з Дніпропетровською регіональною платформою, Донецькою регіональною платформою та Луганською регіональною платформою Форуму. Створені передумови для створення Полтавської платформи Всеукраїнського форуму «Батьки за Раннє Втручання»: виявлено зацікавлені організації, отримано запит на розробку плану впровадження раннього втручання (РВ) в області (на даному заході були присутні 30 держслужбовців та спеціалістів, що надають послуги дітям та їхнім родинам).

Для проведення дослідження було обрано наступні показники:

- 1) кількість часу, який чоловіки-батьки проводять зі своєю дитиною, яка має порушення психофізичного розвитку;
- 2) прийняття рішень щодо розвитку, виховання, отримання реабілітаційних послуг тощо щодо власної дитини з порушеннями психофізичного розвитку;
- 3) обізнаність і рівень задоволеності отримуваними послугами щодо розвитку, реабілітації, виховання дитини з порушеннями психофізичного розвитку з власного досвіду;
- 4) бажання отримувати послуги щодо розвитку, реабілітації, виховання тощо дитини з порушеннями психофізичного розвитку: які саме послуги чоловіки-батьки вважають актуальними та зацікавлені у їх отриманні;
- 5) зацікавленість чоловіками-батьками у вивченні власного досвіду інших чоловіків-батьків, які виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку: обмін практичною інформацією;
- 6) готовність чоловіків-батьків ділитися власним досвідом щодо виховання та розвитку дитини з порушеннями психофізичного розвитку з іншими чоловіками-батьками;
- 7) готовність чоловіків-батьків надавати допомогу різного виду родинам, що виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку;

8) потреби чоловіків-батьків у отриманні допомоги різних видів від інших.

Критеріями оцінювання виступали різні рівні, які співвідносяться у відсотках відповідно.

За кількістю проведеного часу батьками разом із дитиною отримано наступні результати: тільки 35% батьків вважають, що проводять достатню кількість часу спільно із дитиною. Інші 65% батьків вважають, що кількість проведеного із дитиною часу є недостатньою. Наочно результати представлені в гістограмі (мал. 5). Середня зайнятість на роботі чоловіків-батьків складає дев'ять годин і п'ятнадцять хвилин в день, виключаючи вихідні і чоловіків-батьків, які працюють вахтовим методом.

Кількість часу проведеного з дитиною

Рис. 5

Також цікаві результати за окремими позиціями з тестування щодо якості проведеного з дитиною часу. За результатами опитування чоловіків-батьків з'ясовано що 60% з усіх опитуваних вдається сконцентруватися на заняттях з дитиною і приділити свій час цій активності. На думку 20% з усіх опитуваних чоловіків-батьків їхнім дітям нудно і нецікаво займатися, грати або проводити час із батьком. Також, 20% респондентів висловилися про те, що їм самим буває нудно займатися або гратися з власною дитиною. Більш ніж половина, а саме 60% досліджуваних відповіли що їх відривають хатні питання і забирають на себе більшість вільного часу. Також 45% з усіх опитуваних висловилися про те, що їх відривають робочі, службові питання та обов'язки. Усього 5% чоловіків-батьків відриваються на власні хобі та захоплення.

За даними дослідження житловими умовами задоволені 55% респондентів, 45% респондентів виявилися незадоволеними своїми житловими умовами. Щодо місця проживання: найбільша група родин, а саме, 68% опитуваних проживають в умовах квартири, 16% досліджуваних винаймають

житло, тобто, воно є тимчасовим, і 16% респондентів проживають у приватному будинку.

У більшості досліджуваних родин остаточне рішення щодо дитини з порушеннями психофізичного розвитку в родині приймають саме матусі, ця група складає 63%, залишок, у 47% закриває група чоловіків-батьків. Отже, у більшості родин рішення щодо такої дитини приймають саме жінки. Наочно результати представлені у вигляді гістограми (мал. 6).

Хто в родині приймає рішення щодо дитини з порушеннями психофізичного розвитку

Рис. 6

Щодо важливості отримання кваліфікованої допомоги було отримано наступні результати: 39% респондентів вважають, що отримані послуги повністю задовольняють потреби дитини. При цьому, тільки 20% чоловіків-батьків змогли оцінити цю потребу з усієї кількості опитуваних. З усіх опитуваних про індивідуальну програму розвитку дитини (ІПР) знають усього 44% чоловіків-батьків, в той час, які інші 66% є невідомими щодо цього питання. Також 36% респондентів пройшли навчання щодо навичок виховання та навчання дитини з порушеннями психофізичного розвитку, що свідчить про зацікавленість чоловіками-батьками цим питанням і наявністю бажання підвищувати власну компетентність.

За результатами опитування чоловіки-батьки обізнані про отримання наступних послуг дитиною або родиною: 100% респондентів знають про проведення комплексної психолого-педагогічної реабілітації, 80% знають про послуги психолога, які отримує родина або сама дитина, 60% досліджуваних знають про проведення логопедичної роботи з дитиною, 40% обізнані про відвідування дитиною лікувальної фізкультури (ЛФК), 30% знають про отримання послуги масажу, 20% респондентів обізнані про медикаментозне лікування дитини і 10% досліджуваних знають про проведення АВА-терапії. Наочно результати представлені в гістограмі (мал. 7).

Отримувані послуги

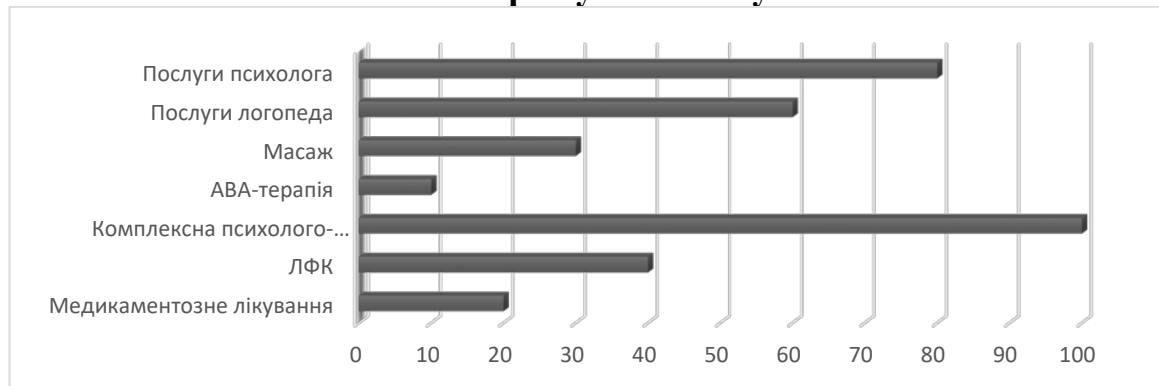

Рис. 7

Усі досліджувані також пройшли опитування про їхні бажання щодо отримання дитиною або родиною інших кваліфікованих послуг, до складу яких увійшли: отримання чоловіками-батьками профільної освіти з питань виховання або реабілітації дитини з порушеннями психофізичного розвитку, відвідування дитиною занять з плавання, відвідування сесій з іпо- або дельфінотерапії, послуги психолога, логопеда, корекційного педагога і масаж. За отриманими даними чоловіки-батьки найбільше зацікавлені у послугах корекційного педагога для дитини, бажання отримувати цю послугу висловили 80% респондентів. Також, істотно зацікавлюють чоловіків-батьків і заняття з плавання для дитини – 50% досліджуваних. 30% респондентів хотіли б отримувати психологічну допомогу і бачать сенс у психологічному консультуванні. Отримання профільної освіти, масаж, іпо- або дельфінотерапія зацікавлюють чоловіків-батьків на одному рівні – по 20% досліджуваних зацікавилися цими активностями. Найменше з усіх послуг чоловіків-батьків зацікавили послуги логопеда, таке бажання висловили усього 10% опитуваних. Наочно результати представлені в гістограмі (мал. 8)

Які послуги хотіли б отримувати

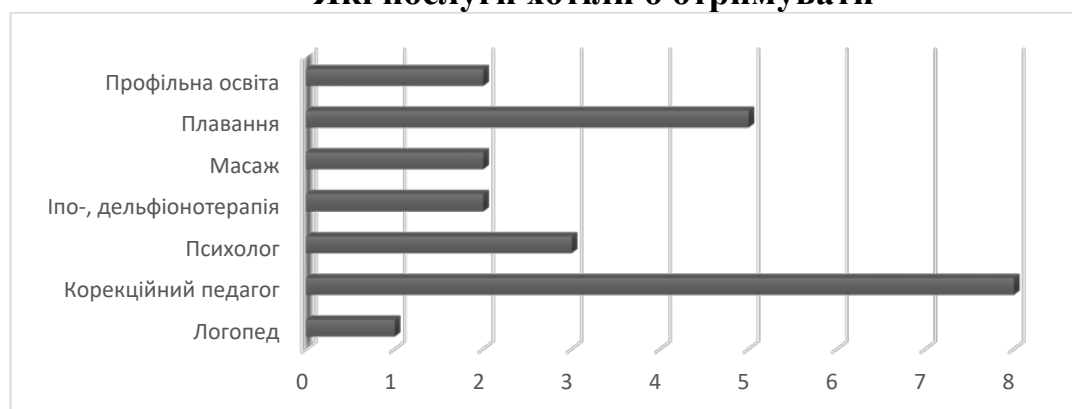

Рис. 8

На жаль, батьки не були поінформовані про наявність інших послуг для дітей з інвалідністю та їх сімей, зокрема про послугу раннього втручання. Також батьки не мали інформації щодо доказовості та рекомендацій щодо цих послуг. Інформацію про послуги отримували здебільшого від інших батьків, а не від фахівців.

У опитуванні щодо важливості обміну досвідом для чоловіків-батьків більшість, а саме 55% респондентів висловили своє бажання отримувати досвід від інших чоловіків-батьків щодо виховання, навчання і реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку. 5% досліджуваних відповіли, що не бачать в цьому сенсу. Натомість 30% чоловіків-батьків бажають ділитися власним досвідом і надавати свою підтримку іншим. Детально результати представлені в гістограмі (мал. 9).

Бажання отримувати та ділитися досвідом

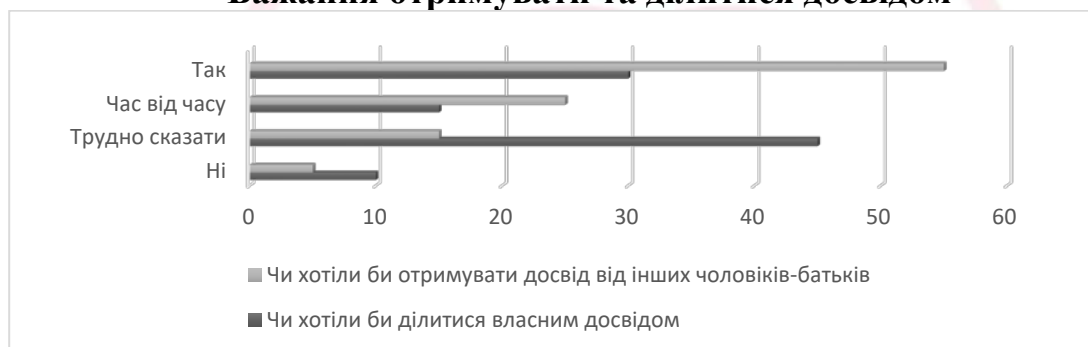

Рис. 9

Для виявлення потреб чоловіків-батьків у допомозі та результатів отримання в минулому такої допомоги були визначені наступні категорії послуг: реабілітація, матеріальна допомога, юридична допомога, допомога у розв'язанні питань з офіційними установами, донорська допомога, доставлення додому харчів тощо, професійні консультації або лекції, допомога у пошуку роботи, допомога у догляді за хворими або старенькими, нагляд за дітьми, допомога з транспортом, виклик лікаря, моральна підтримка або поради, грошова допомога, допомога в хатніх справах, допомога речами або харчами. Детально результати представлені в гістограмі (мал. 10). За отриманими результатами найбільше чоловіки-батьки потребували таких видів допомоги як: реабілітація, нагляд за дітьми, донорська допомога та допомога продуктами харчування або одягом. Високі показники необхідності також спостерігаються серед таких видів допомоги як: матеріальна допомога, юридична допомога, професійні консультації або лекції та моральна підтримка. Щодо отриманих послуг показники розташувалися у такій послідовності: найчастіше чоловіки-батьки отримували таку допомогу як

допомога харчами або речами. Високі показники отриманої допомоги також серед таких видів допомоги як: грошова допомога, допомога у розв'язанні питань з офіційними установами, доставлення додому харчів або одягу.

Потреби у допомозі та отримання допомоги чоловіками-батьками

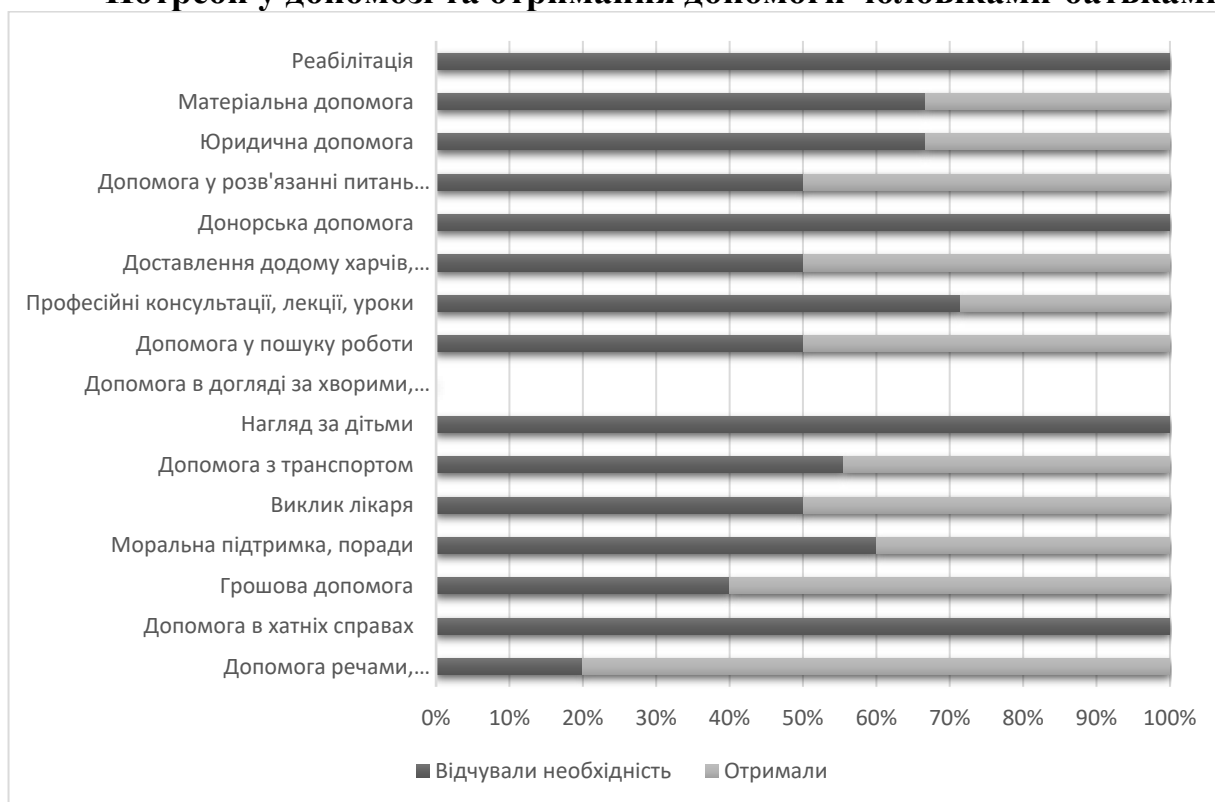

Рис. 10

Визначаючи власну зацікавленість та реально надану власну допомогу іншим чоловіками-батьками, що взяли участь у дослідженні були виокремлені наступні показники: роздавання матеріальної допомоги, надання юридичної допомоги, допомога у розв'язанні питань з офіційними установами, донорство, доставлення харчів або одягу додому, надання професійних лекцій або уроків, допомогу у пошуках роботи, догляд за старенькими або хворими, догляд за чужими дітьми, допомога з транспортом, виклик лікаря, моральна підтримка, грошова допомога, допомога у хатніх справах, допомога речами або харчами. Виходячи з результатів анкетування можна зазначити, що найбільше чоловіки-батьки надавали допомогу з таких показників як: транспортна допомога, моральна підтримка, грошова допомога, допомога у хатніх справах, допомога речами або харчами. Найнижчі показники надання чоловіками-батьками допомоги зафіксовано з наступних показників: роздача матеріальної допомоги, надання юридичної допомоги, донорство.

Чоловіки-батьки допомогли за останній рік

Рис. 11

Також, спостерігається деяка різниця у замотивованості надання допомоги чоловіками-батьками відповідно до соціальних ролей інших людей, яким вони надавали допомогу. Так, найчастіше чоловіки-батьки допомагали друзям, знайомим, родичам та колегам. Найнижчі показники надання допомоги зі сторони чоловіків-батьків отримано за показниками: одна релігійна спільнота, учасники інтернет-спільнот та одностуді. Отже, можна зазначити, що чоловіки-батьки схильні допомагати частіше людям з якими у них сформовано найближчі та довірливі стосунки. Людям, які входять до їхнього найближчого кола спілкування.

Чоловіки-батьки безкорисно надавали допомогу

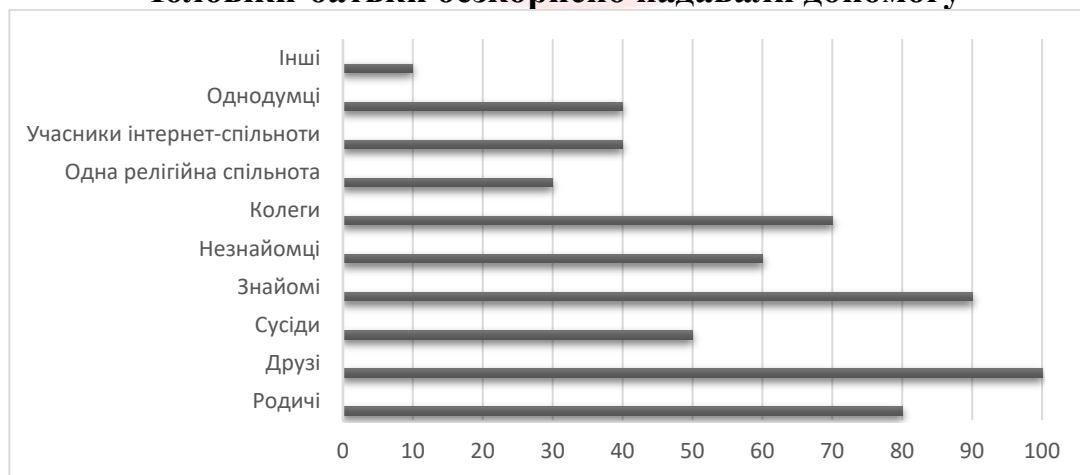

Рис. 12

Отже, в цілому дослідження показує, що чоловіки-батьки мають бажання до збільшення ступеня участі у плануванні послуг для власної дитини з інвалідністю, а також для родини в цілому. Тому, сучасні ефективні послуги для сімей, які виховують дітей з інвалідністю, повинні включати відповідні технології та методики роботи із батьками: можуть надавати як інформаційну консультативну підтримку, так і допомогти побудувати ефективну систему спілкування чоловіків-батьків із власними дітьми, з іншими та налагодити спільне родинне спілкування.

Висновки. Результати проведеного дослідження вказують на реальне положення справ у родинях, що виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку раннього віку, щодо участі й залученості до виконання щоденних завдань з виховання дитини, залученості у розв'язанні питань, що пов'язані з потребами дитини, залучення до допомоги іншим та отримання допомоги для власної родини чоловіками-батьками.

Більшість чоловіків-батьків або зовсім не залучені до розв'язання даних питань або залучаються рідко. Проте, рівень бажання і зацікавленості чоловіків-батьків щодо залученості до такої діяльності перевищує реальний рівень залучення. Що свідчить про наявність у чоловіків-батьків потреби у спілкуванні з дитиною, прийнятті рішень щодо виховання, навчання, реабілітації власної дитини, надання допомоги іншим та підвищення рівня власної компетентності.

Результати проведеного дослідження свідчать про наявність у чоловіків-батьків багатьох складнощів у розв'язанні повсякденних питань із забезпечення родини та саморозвитку, які не пов'язані з тим, що в родині є дитина з порушеннями психофізичного розвитку або з ризиком виникнення таких порушень.

Більшість батьків стикається із труднощами у розв'язанні таких питань як: матеріальне або фінансове забезпечення родини, забезпечення родини харчами або речами, забезпечення родини транспортними засобами, власне професійне та кар'єрне зростання, отримання юридичної допомоги, отримання допомоги у розв'язанні питань з офіційними установами. Розв'язання цих питань не має прямого зв'язку із появою у родині дитини з порушеннями психофізичного розвитку, проте надає негативний вплив на якість життя і задоволеність власним рівнем життя та його якістю чоловіками-батьками. Що, своєю чергою, може впливати вже на кількість та якість проведеного із дитиною часу, емоційний стан чоловіків-батьків, бажання брати участь у будь-яких активностях як пов'язаних, так і не пов'язаних із вихованням та розвитком дитини з порушеннями психофізичного розвитку.

За результатами дослідження очевидно, що більшість чоловіків-батьків здатні допомагати і допомагають, маючи відповідні ресурси, іншим чоловікам-

батькам і родинам, які виховують дитину з порушеннями психофізичного розвитку. За даними опитування було отримано високі показники реагування батьків щодо задоволення потреб інших родин.

Можна засвідчити, що чоловіки-батьки несуть відповідальність за фінансове та матеріальне забезпечення родини, вирішують безліч повсякденних питань щодо задоволення будь-яких потреб власної родини, мають наміри професійно та кар'єрно зростати і набувати особистісного розвитку. Ці активності займають більшість інтересів і часу чоловіків-батьків у повсякденному житті. Проте, чоловіки-батьки зацікавлені у збільшенні власної участі, прийнятті рішень та проведення більшої кількості часу з власною дитиною, наданні допомоги іншим родинам.

Література:

1. Sorkkila, M., Aunola, K. Risk Factors for Parental Burnout among Finnish Parents: The Role of Socially Prescribed Perfectionism. *J Child Fam Stud* 29, 648–659 (2020). <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01607-1>
2. Emma Hagqvist & Katja Gillander Gådin & Mikael Nordenmark, 2017. "Work–Family Conflict and Well-Being Across Europe: The Role of Gender Context," *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, Springer, vol. 132(2), pages 785-797, June.
3. Bowlby J.A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory. Front Cover. 1988. 180 p.
4. Stern D.N. (2009) *The First Relationship. Infant and Mother, With a New Introduction.*
5. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1008 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1008-2017-%D1%80> (дата оновлення: 26.10.2022)
6. Указ Президента України №553/2016 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5532016-20914> (дата оновлення: 09.11.2022).
7. Алексєєва Н.О., Мірошніченко В.В. Аналіз досвіду батьків дітей з особливостями розвитку у Дніпропетровській області України. Матеріали науково-практичної конференції «Концептуальні шляхи розвитку освіти та педагогічної науки». Чернігів. 2022. С. 50-54.
8. Доброва-Крол Н. Раннее вмешательство: Ключевые аспекты и международный опыт. Київ. 2014. 48с.
9. Дослухаючись голосів батьків: Аналіз існуючої системи послуг для родин, які виховують дитину з особливими потребами у віці 0-4 роки, та інноваційної послуги раннього втручання. URL: <http://rvua.com.ua/media/312/ba726b91f25fc47f3b1ef279046719ec.pdf> (дата оновлення: 02.11.2022)
10. Кукурудза Г.В. Психологічна модель раннього втручання : допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку: монографія. Харків. 2013. 224 с.
11. Конвенція про права дитини. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 1. (дата оновлення: 28.10.2022)
12. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я: діти та підлітки (версія): МКФ-ДП. URL: http://moz.gov.ua/uploads/1/5263-dn_20180523_981_dod_2.pdf (дата оновлення: 07.11.2022)

References:

1. Sorkkila, M., Aunola, K. (2020). Risk Factors for Parental Burnout among Finnish Parents: The Role of Socially Prescribed Perfectionism. *J Child Fam Stud*, 29, 648–659 (2020). <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01607-1> [in English].
2. Emma, Hagqvist & Katja, Gillander, Gådin & Mikael, Nordenmark (2017). "Work–Family Conflict and Well-Being Across Europe: The Role of Gender Context," *Social Indicators Research. An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, Springer, 132(2), 785-797, June [in English].
3. Bowlby, J.A. (1988). *Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. Front Cover [in English].
4. Stern, D.N. (2009) *The First Relationship. Infant and Mother, With a New Introduction* [in English].
5. Rozporjadzhennjam Kabinetu Ministriv Ukraïni [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (n.d). zakon2.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1008-2017-%D1%80> [in Ukrainian].
6. Ukaz Prezidenta Ukraïni «Pro zahodi, sprjamovani na zabezpechennja doderzhannja prav osib z invalidnistju» [Decree of the President of Ukraine "On measures aimed at ensuring the observance of the rights of persons with disabilities"]. (n.d). www.president.gov.ua Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/5532016-20914> [in Ukrainian].
7. Alekseeva, N.O., Miroshnichenko, V.V. (2022). Analiz dosvidu bat'kiv ditej z osoblivostjami rozvitku u Dnipropetrovs'kij oblasti Ukraïni [Analysis of the experience of parents of children with special developmental characteristics in the Dnipropetrovsk region of Ukraine]. *Proceedings from: Naukovo-praktychna konferentsiia «Konceptual'ni shljahi rozvitku osviti ta pedagogichnoi nauki» – The Scientific and Practical Conference «Conceptual ways of development of education and pedagogical science»*. (pp. 50-54). Chernigiv [in Ukrainian].
8. Dobrova-Krol, N. (2014). *Rannee vmeshatel'stvo: Ključevye aspekty i mezhdunarodnyj opyt* [Early intervention: Key aspects and international experience]. Kiïv [in Ukrainian].
9. Dosluhajuchis' gosiv bat'kiv: Analiz isnujuchoï sistemi poslug dlja rodin, jaki vihovujut' ditinu z osoblivimi potrebami u vici 0-4 roki, ta innovacijnoï poslugi rann'ogo vtruchannja [Listening to parents' voices: Analysis of the existing system of services for families raising a child with special needs aged 0-4 years and an innovative early intervention service]. rvua.com.ua Retrieved from <http://rvua.com.ua/media/312/ba726b91f25fc47f3b1ef279046719ec.pdf> [in Ukrainian].
10. Kukurudza, G.V. (2013). *Psihologichna model' rann'ogo vtruchannja : dopomoga sim'jam, shho vihovujut' ditej rann'ogo viku z porushennjami rozvitku* [A psychological model of early intervention: helping families raising young children with developmental disabilities]. Harkiv [in Ukrainian].
11. Konvencija pro prava ditini [Convention on the Rights of the Child]. (n.d). zakon2.rada.gov.ua Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021_1. [in Ukrainian].
12. Mizhnarodna klasifikacija funkcionuvannja, obmezhenja zhittedijal'nosti ta zdorov'ja: diti ta pidlitki (versija): MKF-DP [International classification of functioning, limitations of life activities and health: children and adolescents (version): ICF-DP]. moz.gov.ua Retrieved from http://moz.gov.ua/uploads/1/5263-dn_20180523_981_dod_2.pdf [in Ukrainian].